

scimus habere abs te ita, reddimus tibi: servireque tibi ipsi volumus et animo, et corpore, et officiis omnibus sine intermissione, aut interpellatione aliqua. Haec igitur perfecti sentiunt, et quoad homini in hac vita datum est, rectissime efficiunt, aliaque praeterea, de quibus capite sequenti dicetur.

TERTIA EXPLANATIO

QUID VIDEBIS IN SULAMITE, NISI CHOROS CASTRORUM? In hebreo autem, **SICUT CHOROS CASTRORUM.** Itaque pro diversitate lectionis varie id exponi atque interpretari potest. Si primo modo, quid, inquit, in me admiramini, aut diligentius inspicere vultis? Certe choros castrorum, id est, infinitam multitudinem hominum confluentem ad meam fidem. Vel certe nihil in me molle aspicietis, sed castrorum choros, id est, militaria omnia et laboris ac sudoris plena, non aulis regnum, in quibus delitiae dominantur, apta, sed iis hominibus digna, quibus propositum est in coelum ascendere per arduum virtutis iter. Nam Christiani hominis vita militia quaedam est. Ut enim is suas habeat delicias et eas omnium optimas, quia ex meliori sunt genere, tamen habere non appetet. Quod enim appetet, laboris plenum est. Ostentat autem id quod laboriosum est se cupientibus intropicere, id est, sequi, et ad ejus numerum aggregari, quo significet, qui se Christianos esse volunt, iis propositum esse debere non nolle otium, sed militiae perdifficilis durissimos labores. Sin autem Hebraea sequamur, ea vel dici ab sponsa damus, vel a sociis sponsae: si primum, quid me inquit, inspicitis instar aciei in duas partes divisa. Sin alterum, quid in te, inquiunt, contemplemur rogas? haud dubie sicut choros castrorum, id est, contempla-

mur te similitudinem gerentem cum castris militantibus, nam et copia abundas fortissimorum hominum pro fide et religione certantium, quorum quisque suum ordinem servat, et quasi vallo et fossa, sic omni genere divinorum praesidiorum circumsepta es atque munita. Itaque hinc ducentes principium, illam per partes laudant, orsae laudationem a pedibus.

Nam sequitur: **QUAM PULCHRI SUNT GRESSUS TUI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS.** Laudant autem illam contrario ordine quam sponsus supra laudavit ipsam, ille a capite ad pectus usque, haec a pedibus usque ad caput: cuius diversi in laudando ordinis ea potest esse causa, quia sponsus interiora respicit, quae potissima sunt: homines vero ea quae in oculos ipsorum incurront. Et certe gentes, quarum istae foeminae personam gerunt, ea Ecclesiae aetate in oculis eos habebant, a quibus Evangelium docebantur, quiue doctrinam coelestem ad ipsas deferebant. Itaque illos primo laudant, laudant autem quando gressus Ecclesiae ac pedes commendant, nam iis vocabulis celeritas in annunciendo Evangelio, et ex eo Evangelii praecones ipsi figure significari solent, ut videre licet in Esaia (1), et in Paulo (2): Adde qui infimi mundi judicio erant, eos in Ecclesia Evangelica habitos esse primos, sicut scriptum est. «Infirma mundi elegit Deus, ut fortia quaeque confundat; et: Confiteor tibi pater, quia abscondisti haec a prudentibus, et sapientibus, et revelasti ea parvulis.» Infimi autem sunt pedes in corpore; quare hos pedes atque gressus laudibus principio celebrant, quia iis nihil est sublimius in Ecclesia. Praeterea, ut sacri vates fore praedixerunt, Evangelica doctrina primo tradita fuit hominibus obscuris et humilibus, ut eorum postea opera, qui sapientes et clari erant, mitterentur sub jugum fidei. Sic Esaias (3) in persona Christi: Evangelizare pauperibus misit me. Et ipse

(1) Esai. LII. (2) Ephe. VI. (3) Esai. LXI.

Christus apud Mattaeum: caeci vident, claudi ambulant, pauperes evangelizantur; id est, pauperibus annunciatur Evangelium, quare quia ea doctrina ad humiles, et obscuros homines, primum delata in eis vires suas explicuit, ideo initium laudandi Ecclesiam gentes faciunt a pedibus, id est, ab iis hominibus, quibus se primum ostendit, et in quorum animis domicilium posuit coelestis verbi sapientia, magnis illis quidem viris re ipsa, sed opinione hominum obscuris atque infimis. Laudant ergo gressum et incessum Ecclesiae, et eam filiam principis nominant, id est, satam a Deo, vel certe praeditam generoso et alto pectore, idque, quod valde mirum est, ex incessu colligunt, aut existere dicunt. Quia ex Christiana humilitate spiritualis maxima existit altitudo. Et quia nulla in re Ecclesiae virtutis magnitudo magis perspecta fuit, quam in ejusdem incessu atque gressu, hoc est, in eis hominibus, qui ex ipsa in orbem decurrerunt ad annunciatum Evangelium, id est, in Apostolis et apostolicis viris, quorum ut constat, incredibilis fuit in proferenda doctrina Christi animi celsitudo atque robur. Sed a pedibus ad foemora ascendunt.

Nam addunt: JUNCTURAE FOEMORUM TUORUM SICUT MOLLIA, QUAE FABRICATA SUNT MANU ARTIFICIS, id autem est, foemora tua sunt exacte perfecta, ac si ex auro facta essent ab artifice peritissimo, aut certe aptissime conjuncta sunt cum coxa atque tibia. Sed cum foemora cohaerere cum reliquo corpore dicunt, ejus omnium partium inter se nexum et copulationem laudant, hoc est, figurate praedicant ordinem Ecclesiae et corporis mystici partium inter se concentum et conjunctionem, qua nec admirabilius, nec artificiosius excogitari quidquam potest. Qua de re Paulus scribit: «Ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei.

Sed pergunt: UMBILICUS TUUS CRATER TORNATILIS, NUNQUAM INDIGENS POCULIS; VENTER TUUS SICUT ACERVUS TRITICI VALLATUS LILIIS: Haec duae res et rotundae sunt,

et tumorem quemdam habent, ex quo ad ventris formam declarandam recte transferuntur, qui et orbiculatus est, et tumet. Sunt autem in Ecclesia ventris instar, ut plerique volunt, vulgo fideles, quod, ut magnitudine venter superat singulas partes corporis, sic numero isti reliquos Ecclesiae ordines vincunt. Is autem venter tumet ob multitudinem, et est sicut acervus tritici, quia constat e partibus multis et minutis, et non indiget poculis, quia et hos irrorat gratia Spiritus Sancti. Sed et his nominibus coetus Ecclesiasticos et publicos conventus significatos putant, quod sicut in ventre omnes congerunt cibi, sic ad hoc coetus omnes Ecclesiae ordines conveniunt, eosque coetus esse dicunt instar acervi tritici, et poculis non egere, quod alimoniae spirituали et ipsi habeant, et aliis suppeditent summam copiam.

Sequitur: DUO UBERA TUA, SICUT DUO HINNULI GEMELLI CAPREAE. Quae nominentur in Ecclesia ubera, de eo non constat inter omnes, alii Regem et Pontificem, quod eorum duorum rectione alatur Ecclesia: alii duo testamenta, quae cibum animi large suppeditant: alii duas rationes legum, aliarum scriptarum, aliarum sine scripto traditarum: sunt qui duos Apostolorum principes Petrum et Paulum praecipios Ecclesiae altores et institutores; nec desunt, qui ad doctrinam et Sacraenta ea transferant, quod iis rebus fidelium animi enutriantur; ea autem paria universa recte dicuntur esse, sicut gemelli capreae, propter paritatem et inter se concentum ac similitudinem.

Sequitur: COLLUM TUUM SICUT TURRIS EBURNEA. Doctores atque Pastores Ecclesiae collum translate nominari omnes consentiunt, tum quod conjugant caput cum corpore, id est, Ecclesiam cum Christo, tum quod, sicut collum nervi ad omnes corporis partes pertinent, sic eorum ministerio animi spirituale robur a Christo ad Ecclesiam dirivetur; ex quo in psalmo figurate (1): Accipiant, dicitur,

(1) Psal. LXXI.

montes pacem populo, et colles justitiam: tum quod quemadmodum collo, et anima ducitur, et cibus transmittitur, eodem modo per hos reliqui fideles, et coelestem spiritum hauriant, et cibum spirituale capiant. Idem dicuntur esse sicut turris eburnea, ut turris, propter firmitatem, qua praecipue praediti esse debent ad eos labores sustinendos, qui cum suo munere conjuncti sunt, qui certe sunt maximi: ut ebur, propter candorem, hoc est, vitae atque morum puritatem nullis infuscatam aut contaminatam vitiis.

Sequitur: OCULI TUI SICUT PISCINAE IN HESBON, QUAE SUNT IN PORTA FILIAE MULTITUDINIS. Oculi sunt Prophetae, et qui in Ecclesia dono intelligentiae praestant, qui longe lateque futura prospiciunt.

Porro quod sequitur: NASUS TUUS SICUT TURRIS LIBANI, QUAE RESPICIT CONTRA DAMASCUM. Id ad eos Ecclesiae homines declarandos spectat, qui sagaciter occultas haereticorum insidias, ac dolosas eorum artes odorantur, quique eas detegunt, et in lucem proferunt, quique pollut dono eo, quo interiores animi cujusque sensus explorari possunt, et quales sint, sine errore cognosci.

Quod autem addunt: CAPUT TUUM SICUT CARMELUS, ET COMAE CAPITIS TUI SICUT PURPURA REGIS JUNCTA CANALIBUS. Pro eo atque aliter a latino, aliter a graecis interpretibus de Hebraeo conversum est, varie et ipsum exponi potest. Nam graeci, ut supra diximus, ita hunc versum transtulerunt: CAPUT TUUM UT CARMELUS, COMAE CAPITIS TUI UT PURPURA, REX LIGATUS IN CANALIBUS. Ergo latina sic: Caput tuum, id est, Christus, ad Ephesios primo (1), qui est caput corporis Ecclesiae, sicut Carmelus, mons videlicet altissimus, feracissimus et amoenissimus, itaque recte transfertur ad Christum, qui et altissimum gradum obtinet, et in se ipse continet atque producit ex se infini-

(1) Ephes. I.

tam bonorum copiam, ex quo et alibi saepe mons nominatur. Hujus capitinis comae martyres sunt (1), cum illo maxime conjuncti, utpote, qui ipsum proprius imitantur (2); ii dicuntur esse eximie purpurei, quod sanguine suo purrant, quem pro Christo una cum vita profuderunt. Et sunt juncti canalibus, quod poenae eos atque supplicia constringerunt. Nam canalibus aqua significatur, ea, quae per canales decurrit. Aquae porro nomen in his litteris ad res adversas et toleratu difficiles significandas transfertur. Latina igitur sic, Graeca autem isto modo: CAPUT TUUM Christus, UT CARMELUS, quia omnibus supereminet, ET COMAE EJUS, martyres, UT PURPURA, quia flagrant charitate. REX LIGATUS IN CANALIBUS, id est, ipse idem Christus, qui et caput et Rex noster est, aduersorum tolerantia maxime insignis fuit, poenis praecipue laetus est, eas enim et ipse studiose toleravit, et a suis patienter tolerari voluit, et eorum studium erga se hoc uno maxime officio probari. Itaque et altissimus est, et malorum tolerantissimus fuit, et cum summa bonorum maximorum quae in se continet copia, summam item vim rerum tristissimarum et acerbissimarum, quas est passus, conjunxit. Quare canalibus ligatus fuisse jure dicitur.

Addunt porro: QUAM PULCHRA ES, ET QUAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIIS: STATURA TUA ASSIMILATA EST PALMAE, ET UBERA TUA BOTRIS. Gentes enim Ecclesiae evangelicae illo primo ejus aetatis tempore magnitudinem admiratae, quae adversariorum impugnatione crescebat, et augebatur quotidie magis, quo magis eam ferro atque igne Romani Imperatores vastabant, ipsam jure palmae arbori, quae pondere depressa se erigit, similem esse dicunt, ejus ut ostenderent non solum in adversis tolerantiam, sed ex adversis incrementum maximum. Atque, ut palmae isti, e qua similitudo dicitur, implicata erat, ut singitur, vitis

(1) Dan. II. (2) Esai. II.

plena uvarum botris, qui e palma pendentes sponsae ubera referebant; sic illi Ecclesiae, eo quod instar palmæ erat, quod gravissimis oppressa malis, animi robore connixa in fide et amore Christi crescebat, ipse Christus, vitis vera qui esse dicitur, arcte implicabatur, eamque varie circumambiens fovebat. Qua ex re varii exorti botri, coelestis cuiusdam suavitatis vino plenissimi, quasi si essent e palma nati, dependebant ex ipsa, hoc est, inerant atque haerebant ipsi Ecclesiae, eis ut frueretur: erantque ipsi veluti ubera, quae sugens sua mala ferebat, non solum toleranter, sed etiam laete atque cupide.

Sequitur: DIXI, ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRUCTUS EJUS, ET ERUNT UBERA TUA SICUT BOTRI VINEAE, ET ODOR ORIS TUI SICUT MALORUM, ET GUTTUR TUUM SICUT VINUM OPTIMUM, DIGNUM DILECTO MEO AD POTANDUM, LABIISQUE ET DENTIBUS ILLIUS AD RUMINANDUM. Quae etiam a puellis sponsae comitibus finguntur dici, eisque explicare quanto ejus potiundae desiderio tenerentur. Nam his Spiritus sanctus declarat, non solum in quantam sui admirationem Ecclesia homines adduxerit illo, quod diximus tempore, sed etiam quanto studio omnes se illi aggregare, et ejus bonorum participes fieri contenderint, id est, declarat, concursus ex omnibus orbis partibus factos ad Ecclesiam. Qua de re extant vatum illustres vaticinationes. Esaias gentes Ecclesiam ingredi festinantes, seque mutuo ad id cohortantes inducit, qua dicit (1): Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super omnes colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent, «Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebimus nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus.» Et rurus: Et ambulabunt gentes in lumine tuo (2), et Reges in splendore ortus tui: Leva in circuitu oculos tuos, et vide,

(1) Esai. II. (2) Esai. LX.

omnes isti congregati sunt, venerunt tibi; et permulta similia aliis in locis.

Sequitur: EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EJUS. Haec sponsa, quibus, a suis laudata cum esset, ostendit, se iis laudibus minime efferri. Nam ad sponsum conversa suum in ejus amore acquiescit, ac de eo uno sibi placet ac fere ita dicit: Utrum talis sim, qualem me esse dicitis, nescio, nec de eo multum labore, hoc unum scio, nos inter nos amare mutuo, et quae praedicatione ac laude digna in me sunt, si quae sunt, ex eo quod ab illo amer, habere me. Nam sine dubio omnis illa copia maximorum bonorum, quibus Ecclesia evangelica modo dicta est abundare, ex ista Dei ad ipsam conversione, id est, amore et favore manabat. Itaque Ecclesia his verbis fontem suae felicitatis demonstrat, ac simul, mihi ut videtur, praedicit instare tempus, quando inimicorum suorum sedata rabie, et persequitoribus sublatis, et Romanis principibus ad Christum conversis, pace et tranquillitate cum magna Christiani nominis fruatur gloria. Nam dicit, credo vos ista ex animo; at non deerunt, quibus contra, quod me multi oppugnant, ac circum obsident, despabilis videar. Sed ut varient hominum de me judicia, tamen satis ipsa habeo, quod ego dilecti mei sum, id est, sum in ejus tutela: itaque se aliquando convertet, ac me qualis vobis videor, talis ut cunctis appaream, efficiet. Interim tamen dum ista perficiuntur, quod conspectum hominum declinare vellet, id est, cuperet Ecclesia turbas contradicentium effugere, et remoto ab arbitris loco suis amoribus per otium vacare, id desiderium ut explicet, quae sequuntur subjungit: VENI, DILECTE MI, EGREDIAMUR IN AGRUM, COMMOREMUR IN VILLIS, MANE SURGAMUS AD VINEAS. VIDEAMUS SI FLORUIT VINEA, SI FLORES FRUCTUS PARTURIUNT, SI FLORUERUNT MALA PUNICA; IBI DABO TIBI UBERA MEA. MANDRAGORAE DEDERUNT ODOREM SUUM, IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI. Nam sub imagine sponsae,

quae publicum fugiens, ad secreta et amoena agri loca vi-
rum suum vocat, et quo magis illi suadeat, vitae rusticae
delicias ipsi ante oculos ponit, inducitur hic evangelica
Ecclesia urbes fugiendi cupida, ad deserta eremi loca Chri-
stum invitans. Quod profecto ipsi accidit a morte Christi
anno fere ducentessimo, quando, cum fidelium numerus in
ea permultum augeretur, eorum plurimi imperatorum, qui
Christiano nomini infensi erant, edicta atque gladios decli-
nantes, urbibus relictis, ac terrae bonis spretis, se in deser-
tis abdiderunt locis, monasticam instituentes et frequentan-
tes vitam. Nam ex illo praecipue tempore, monachorum
coeleste vivendi genus, frequentari coepit in Ecclesia.

Eorum igitur ex persona nunc dicitur: VENI, DILECTE MI,
EGREDIAMUR IN AGRUM. Nam ii unum Christum complexi,
ac nullam caeterarum rerum rationem habentes, ad deserta
profecti loca, in speluncis et in terrae cavernis abdentes
sese, non magis ab oculis quam ab animo removerunt hu-
mana omnia, nec solum studium bonorum terrae abjec-
runt, sed praecipue in studio coelestis pietatis vigilarunt,
quod eos ad id Christi amor maximus jugiter excitaret.

Quare addunt: MANE SURGAMUS AD VINEAS, VIDEAMUS
SI FLORUIT VINEA, SI FLORES FRUCTUS PARTURIUNT. Diem
enim cum nocte in oratione jungentes, jejuniisque, et rerum
divinarum meditationibus semper intenti, omnis eorum
cura versabatur, tum in serendo coelestibus seminibus cor-
dis sui agro, tum in videndo, utrum rite germinarent, quae
tanta cura sevisserent, semina. Hoc est, avebant cognoscere,
utrum in rectissimis studiis et institutis suis quidquam pro-
ficerent. Ex quo vasta illa et inculta eremi loca isto colesti
satu redditia sunt culta et illustria. Qua de re aliquando
Hieronymus: o desertum Christi floribus vernans. Et certe
non incommodè referatur ad ista Ecclesiae tempora illa
Esaiae vaticinatio qua dicit (1): «Laetabitur deserta, et

(1) Esai. xxxv.

invia, et exultabit solitudo, et florebit sicut lily: ger-
minans germinabit, et exultabit laetabunda et laudans,
gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron: ipsi vi-
derunt gloriam Domini et decorem Dei nostri.»

Nam et hoc est, quod figurate subjicitur: IBI DABO TIBI
UBERA MEA, aut, ut ex Hebraeo alii, AMORES MEOS. Quia
curis vacui, et a cupiditatum maculis atque sordibus puri,
et defixi in una contemplatione Dei, in amore ejus totam
vitam ducebant. Quod autem ad extremum inferunt: IN
PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI,
SERVAVI TIBI. In eo significant illam virtutem inesse sibi,
quae ejus generis hominum, id est, perfectorum atque mo-
nachorum est propria, quam nostri abnegationem sui et
resignationem vocant, quod ea efficiatur, ut exuamus ipsi
nosmet, et in Dei potestate omnia nostra ponamus, nulli-
que rei ad animum accessum demus praeterquam Deo.